

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 42 (2014)

Αφιέρωμα: Η ελληνική κοινωνία πολιτών και η κρίση

Εισαγωγή: Η ελληνική κοινωνία πολιτών και η κρίση

Αστέρης Χουλιάρας

doi: [10.12681/hpsa.14567](https://doi.org/10.12681/hpsa.14567)

Copyright © 2017, Αστέρης Χουλιάρας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χουλιάρας Α. (2017). Εισαγωγή: Η ελληνική κοινωνία πολιτών και η κρίση. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 42, 7-10. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14567>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ

Αστέρης Χουλιάρας*

Η ελληνική κρίση χρέους οδήγησε στην επιβολή ενός προγράμματος λιτότητας υπό την εποπτεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.¹ Η λιτότητα εφαρμόστηκε σε μια οικονομία που βρισκόταν ήδη σε ύφεση με αποτέλεσμα αυτή να βαθύνει ακόμη περισσότερο. Το 2013 το ΑΕΠ ήταν κατά 23% μικρότερο από το 2007 πράγμα που οδήγησε σε δραματική πτώση του βιοτικού επιπέδου. Μια τόσο μεγάλη ύφεση έχει ελάχιστες αναλογίες στη σύγχρονη οικονομική ιστορία (η Μεγάλη Κρίση του 1929 στις Ηνωμένες Πολιτείες είχε ως αποτέλεσμα μια συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά 30% μέσα σε 4 χρόνια).²

Η ελληνική κρίση είχε οδυνηρές συνέπειες για την απασχόληση: το 2008 το ύψος της ανεργίας ήταν περίπου 7,5%· πέντε χρόνια αργότερα το ποσοστό είχε σχεδόν τετραπλασιαστεί (27,8%). Για το 14% των Ελλήνων η φτώχεια το 2013 –και για τα δεδομένα αναπτυσσόμενης χώρας– ήταν ακραία: 1,5 εκατομμύρια άνθρωποι δεν είχαν τη δυνατότητα να αγοράσουν ένα βασικό καλάθι αγαθών.³ Οι δημόσιες πολιτικές για την αντιμετώπιση των κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης ήταν στην καλύτερη περίπτωση ανεπαρκείς. Για παράδειγμα μόνο ένας άνεργος στους δέκα είχε πρόσβαση

* Ο Αστέρης Χουλιάρας είναι Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

1. K. Featherstone, «The Greek Sovereign Debt Crisis and EMU: A Failing State in a Skewed Regime», *Journal of Common Market Studies*, τόμ. 49, τχ. 2, Μάρτιος 2011, σ. 193-217.

2. M. Matsaganis, «The Catastrophic Greek Crisis», *Current History*, τόμ. 113, τχ. 761, Μάρτιος 2014, σ. 112.

3. Στο ίδιο, σ. 114-115.

σε επιδόματα ανεργίας.⁴ Η αναποτελεσματική κοινωνική πολιτική προσέθεσε νέα βάρη στο άτυπο συγγενικό σύστημα στήριξης μεταφέροντας την κρίση από το κράτος στην οικογένεια.⁵ Η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με μια διάχυτη απαισιοδοξία οδήγησαν στην πολιτική πόλωση και στην άνοδο του εξτρεμισμού.

Καθώς η οικονομική κρίση χειροτέρευε και οι δημόσιες δαπάνες για την κοινωνική πολιτική μειώνονταν, η προσοχή πολλών παρατηρητών στράφηκε στην ικανότητα των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών να παράσχουν κοινωνικές υπηρεσίες. Παράλληλα, καθώς η εμπιστοσύνη στην πολιτική τάξη μειωνόταν με ταχείς ρυθμούς, αρκετοί αναλυτές στράφηκαν στη μελέτη νεοεμφανιζόμενων κοινωνικών κινημάτων και στην ικανότητά τους να προάγουν κοινωνική και πολιτική αλλαγή. Οι προσδοκίες για τον ρόλο της κοινωνίας πολιτών –ιδιαίτερα το διάστημα 2011-2012– ήταν υψηλές. Τα ελληνικά και τα διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης πρόβαλλαν συγκινητικές ιστορίες αλληλεγγύης.⁶ Αρκετοί αναλυτές μιλούσαν με αυτοπεποίθηση για την άνοδο αυθόρμητων κοινωνικών κινημάτων τα οποία κατά την άποψή τους μπορούσαν να προσφέρουν εναλλακτικές μορφές πολιτικής συμμετοχής από τα παραδοσιακά κόμματα.⁷ Δυστυχώς, καθώς ο χρόνος περνούσε, η απογοήτευση αντικατέστησε τις αισιόδοξες προσδοκίες. Με λίγες εξαιρέσεις οι δυνατότητες των οργανώσεων της ελληνικής κοινωνίας πολιτών να παράσχουν αξιόπιστες και μεγάλης κλίμακας κοινωνικές υπηρεσίες παρέμειναν περιορισμένες ενώ η ικανότητα των κοινωνικών κινημάτων να προσφέρουν εναλλακτικές πολιτικές προτάσεις αμφισβητείται έντονα.

Τσως είναι η κατάλληλη στιγμή για αναστοχασμό της ελληνικής κοινωνίας πολιτών. Το τεύχος αυτό της *Επιθεώρησης* επιχειρεί να προσφέρει

4. M. Matsaganis, «Social policy in hard times: the case of Greece», *Critical Social Policy*, τόμ. 32, τχ. 3, 2012, σ. 406-21.

5. A. Lyberaki - P. Tinios, «The Informal Welfare State and the Family: Invisible Actors in the Greek Drama», *Political Studies Review*, τόμ. 12, 2014, σ. 193-208.

6. Βλ. μεταξύ άλλων: H. Smith, «Greek homeless shelters take in casualties of debt crisis», *The Guardian*, 10 Φεβρουαρίου 2012· J. Henley, «Greece on the breadline», σειρά άρθρων που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *The Guardian* στις 11, 13 και 18 Μαρτίου 2012· K. Hope, «Volunteers step in as Greek poverty soars», *Financial Times*, 16 Απριλίου 2012· H. Smith, «Greece's food crisis: families face going hungry during summer shutdown», *The Guardian*, 6 Αυγούστου 2013.

7. C. Douzinas, *Philosophy and Resistance in the Crisis*, Polity, Λονδίνο 2013· M. Pantazidou, «Treading new ground: a changing moment for citizen action in Greece», *Development in Practice*, τόμ. 23, τχ. 5 και 6, 2013, σ. 755-770.

μια επανεκτίμηση της δυναμικής και των προοπτικών της. Το αφιέρωμα φιλοξενεί κείμενα γνωστών αναλυτών με μακρά εμπειρία στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων καθώς και άλλων άτυπων μορφών οργάνωσης, δικτύωσης και δράσης της ελληνικής κοινωνίας πολιτών. Στο πρώτο άρθρο ο Δημήτρης Σωτηρόπουλος τεκμηριώνει την (πάντως όχι εντυπωσιακή) ενδυνάμωση της κοινωνίας πολιτών στην Ελλάδα στην εποχή της κρίσης αλλά ταυτόχρονα καταγράφει και την ανάδυση «αντιδημοκρατικών» εκδοχών της. Στη δεύτερη συνεισφορά η Μαριλένα Σημίτη συνδέει τις διεθνείς εξελίξεις –ιδιαίτερα στις σχέσεις κράτους και κοινωνίας πολιτών– με τις τάσεις στην Ελλάδα και σημειώνει τους κινδύνους που προκύπτουν για την αυτονομία του χώρου. Στο τρίτο κείμενο οι Απόστολος Παπαδόπουλος και Λουκία-Μαρία Φρατσέα παρουσιάζουν τα σωματεία και τους συλλόγους μεταναστών στην Ελλάδα. Το άρθρο τους, το οποίο βασίζεται σε πολυετή εμπειρική έρευνα, καταγράφει τη σχετικά αδύναμη οργάνωση αλλά και ελλιπή εκπροσώπηση των μεταναστών στην Ελλάδα και επισημαίνει την επακόλουθη αδυναμία άσκησης του διαμεσολαβητικού ρόλου των σχετικών οργανώσεων. Στην τέταρτη συνεισφορά η Μαριαγγέλα Βέικου ασχολείται με το πώς οι ελληνικές ΜΚΟ εμφανίζονται στα blogs. Ίσως πουθενά αλλού η κρίση αξιών, ο κυνισμός και οι ρατσιστικές αντιλήψεις δεν είναι τόσο φανερά όσο στο διαδίκτυο. Στο πέμπτο άρθρο, ο Κωνσταντίνος Μαγκλιβέρας αναδεικνύει την ανάγκη ήπιας ρύθμισης του χώρου της κοινωνίας πολιτών, με μια συστηματική παρουσίαση και ανάλυση των σχετικών προτάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Τέλος στο έκτο κείμενο η Αλεξάνδρα Τραγάκη τονίζει τον ρόλο των δημογραφικών αλλαγών στην ενδυνάμωση ή αποδυνάμωση της κοινωνίας πολιτών. Πρόκειται για ένα ελάχιστα μελετημένο παράγοντα, ο οποίος –όπως υπογραμμίζει η συγγραφέας– σε συνδυασμό με άλλες εξελίξεις μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στον αριθμό των εθελοντών.

Οι συνεισφορές που δημοσιεύονται σ' αυτό το τεύχος βασίζονται σε έρευνα στα πλαίσια του Προγράμματος Θαλής «Αξιολόγηση των ελληνικών μη κυβερνητικών οργανώσεων» που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και ελληνικούς εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», Άξονας Προτεραιότητας 10 «Ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου για την προαγωγή της έρευνας και της καινοτομίας στις 8 περιφέρειες σύγκλισης».

Στην Ελλάδα η οργανωμένη κοινωνία πολιτών αντιμετωπίζεται συχνά με προκατάληψη. Η συζήτηση χαρακτηρίζεται από άκριτες γενικεύσεις και βιαστικούς χαρακτηρισμούς. Ελπίζω ότι αυτό το αφιέρωμα θα βοηθήσει στην κατανόηση ενός χώρου που είναι σύνθετος και δυναμικός και απ' όπου θα προκύψει ένα μέρος τουλάχιστον των ιδεών και των δράσεων που ίσως μπορούν να αλλάξουν την Ελλάδα.